

SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010. Tālrunis: 67830735, 67210274. Fakss: 67830770. E-pasts: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneša

Jāņa Neimaņa

ATSEVIŠĶĀS DOMAS

lietā Nr. 2022-20-01

„Par likuma „Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam” 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai”

Satversmes tiesa 2023. gada 7. decembrī taisīja spriedumu lietā Nr. 2022-20-01 un atzina likuma „Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam” 2. pantu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju par spēkā neesošu no 2021. gada 15. novembra.

Piekrītu, ka Likuma 2. pants neatbilst Satversmei, tomēr pie šā secinājuma nonāku no tiesnešu vairākuma viedokļa atšķirīgā ceļā.

Atsevišķajās domās izmantošu tiesas spriedumā lietotos saīsinājumus.

1. Apstrīdētā norma noteica, ka no 2021. gada 15. novembra Saeimas darbā ir tiesīgs piedalīties tikai tāds Saeimas deputāts, kurš šajā likumā noteiktajā kārtībā ir uzrādījis sadarbspējīgu Covid-19 sertifikātu, kas apliecina vakcinācijas vai pārslimošanas faktu, kā arī deputāts, kurš saņēmis klīniskās universitātes slimnīcas speciālista vai

konsīlija atzinumu par vakcinācijas atlikšanu uz noteiktu laiku un uzrādījis sadarbaspējīgu sertifikātu par negatīvu veiktā testa rezultātu (turpmāk — sertifikāts).

No apstrīdētās normas izrietēja Saeimas deputāta pienākums vakcinēties un iegūt sertifikātu, lai viņš varētu piedalīties Saeimas darbā jeb Saeimas, Saeimas komisiju, speciāli izveidoto komisiju, apakškomisiju, deputātu grupu, deputātu darba grupu, Frakciju padomes un Saeimas Prezidija sēdēs, citos Saeimas vai Saeimas struktūrvienību organizētos pasākumos, kā arī Saeimas ārpolitiskajā darbībā.

Ar apstrīdēto normu Saeima noteica jaunu priekšnoteikumu Saeimas deputāta dalībai Saeimas darbā.

Pieteikuma iesniedzēja bija Saeimas deputāte, kura atteicās vakcinēties, tādēļ no Saeimas darba tika atstādināta.

Tādējādi pieteikuma priekšmets bija Saeimas deputātam noteiktā vakcinācijas pienākuma un tā neizpildes tiesisko seku – lieguma piedalīties Saeimas darbā – satversmības izvērtējums. Proti, lietas pamatā bija tieši personai Satversmes 96. pantā noteikto tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežošana, nosakot tai pienākumu vakcinēties jeb rīkoties ar savu fizisko ķermeni pretēji pašas personas subjektīvajai gribai. Vienīgi no šā ierobežojuma izrietēja tālākais personas – nu jau kā Saeimas deputāta – tiesību ierobežojums.

Satversmes tiesai bija jāievēro tas, ka apstrīdētā norma pieprasa Saeimas deputāta izvēli starp Satversmes 96. pantā nostiprināto tiesību īstenošanu un Satversmes 101. pantā noteikto pārstāvības pienākumu, respektīvi, amata izpildi, un neviena no abām šīm pamattiesībām nebija skatāma atrauti.

Tomēr Satversmes tiesa izvērtēja tikai apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. pantam. Šāda pieeja tika izraudzīta, balstoties uz tiesas secinājumu, ka lietas dalībnieku argumenti attiecoties tikai uz to, vai ierobežojums, kas liedza Pieteikuma iesniedzējai piedalīties Saeimas darbā, bija tiesisks (*sk. sprieduma 14. punktu*). Tam nevaru piekrist, jo gan Pieteikuma iesniedzēja, gan institūcija, kas izdeva apstrīdēto aktu, – Saeima – izteica daudzus un dažādus argumentus par Pieteikuma iesniedzējas tiesību uz

privātās dzīves neaizskaramību ierobežojuma satversmību (*sk. pieteikuma 30.–46. lp. un Saeimas atbildes raksta 1.1. punktu lietas materiālu 2.–27. lp.*).

2. Tāpat man šķiet būtiski konkretizēt Satversmes 101. pantā ietverto pamattiesību saturu, ko tiesa atklāja sprieduma 15. punktā.

Satversmes tiesa lietā Nr. 2019-08-01 atzina, ka Satversmes 101. panta pirmajā teikumā noteiktās pamattiesības ietver arī tiesības pildīt deputāta amatu, ja persona ir ievēlēta Saeimā. Taču deputāta amats ir publiski tiesisks amats, un, izpildot amata kompetences (tiesības un pienākumus), deputāts nerīkojas privātpersonas statusā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-08-01 12. punktu*).

Pamattiesības kalpo par pamatu tam, lai privātpersona varētu aizsargāt savu brīvību no valsts iejaukšanās (*sk.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles zin. red., 2. izd. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 43. lpp.*). Saeimas deputāts savā amata darbībā nerīkojas kā privātpersona. Izpildot deputāta amata publiski tiesiskās funkcijas, Saeimas deputāts nav pamattiesību subjekts. Saeimas deputāta amata kompetenču regulējums vēl nenozīmē pamattiesību aizskārumu. Tikai tādā gadījumā, ja valsts lēmumi būtiski ietiecas Saeimas deputāta amata kompetenču izmantošanā, faktiski liedzot viņam vispār izpildīt Saeimas deputāta amatu vai būtisku šā amata pienākumu daļu, tiek skartas Satversmes 101. panta pirmajā teikumā ietvertās pamattiesības – privātpersonas vēlēšanu tiesības to negatīvajā aspektā (tiesības pildīt vēlēšanu ceļā iegūto publiski tiesisko amatu) (*sk. sal. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2020. gada 22. decembra sprieduma lietā „Selahattin Demirtaş v. Turkey (Nr. 2)”, pieteikums Nr. 14305/17, 387. punktu*).

Izskatāmajā lietā ar apstrīdēto normu Pieteikuma iesniedzējai tika noteikts pienākums vakcinēties, lai viņa varētu pildīt Saeimas deputāta amata galvenās funkcijas, kā arī saņemt atlīdzību par amata pienākumu pildīšanu. Tādēļ piekrītu, ka Satversmes tiesa Pieteikuma iesniedzējas gadījumā varēja pārbaudīt arī Satversmes 101. panta pirmajā teikumā ietverto pamattiesību ierobežojuma satversmību. Tomēr tas bija darāms kopsakarā ar Satversmes 96. pantā ietverto pamattiesību ierobežojuma satversmības pārbaudi. Vēl jo vairāk tādēļ, ka Satversmes 101. panta pirmajā teikumā ietverto pamattiesību aizskāruma

konkrētajā gadījumā veidojās no apstrīdētās normas radītā Satversmes 96.panta ierobežojuma Pieteikuma iesniedzējai kā privātpersonai.

3. Šajā lietā spriedumā būtu bijis svarīgi uzsvērt, ka Saeima ir konstitucionāls valsts varas orgāns, kas īsteno tiešu tautas pārstāvību. Saskaņā ar Satversmes 2. pantu Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Savukārt saskaņā ar Satversmes 5. un 6. pantu Saeimu veido Saeimas deputāti, kas tiek ievēlēti kā visas tautas priekšstāvji un kopumā veido tautas pārstāvniecību (reprezentatīvās demokrātijas princips). Satversmes 5. pantā atspoguļotais Saeimas deputāta kā tautas priekšstāvja konstitucionāli tiesiskais statuss ir Saeimas kā orgāna, kas pārstāvības ceļā īsteno no Latvijas tautas izrietošo suverēno varu, pamatā.

Saskaņā ar Satversmes 21. pantu Saeimai ir tiesības pašai noteikt savu iekšējo darbību un kārtību. Tā ir īpaša Saeimas kā konstitucionāla valsts varas orgāna autonomijas izpausme – vara noteikt pašai savu, no Ministru kabineta vai citām valsts iestādēm neatkarīgu iekšējās darbības organizāciju un kārtību. Nedz konstitucionālo valsts varas orgānu vadītāju sanāksme, nedz Ministru kabinets, nedz citas valsts pārvaldes iestādes līdz apstrīdētās normas izdošanai nebija noteikušas Saeimas deputātiem vakcinācijas pienākumu un to nebija tiesīgas darīt. To noteica pati Saeima ar apstrīdēto normu, turklāt kopsakarā ar vakcinācijas pienākuma neizpildes sekām – liegumu piedalīties Saeimas darbā un tātad arī pildīt deputāta amata pienākumus.

Saeima savu kompetenci (uzdevumus un tiesības) īsteno tikai tādā veidā, ka visi Saeimas deputāti rīkojas kopīgi, nevis kādai Saeimas deputātu grupai (piemēram, parlamentārajam vairākumam) rīkojoties atsevišķi. Tādēļ ikviens Saeimas deputāts ir tiesīgs piedalīties Saeimas darbībā, Saeimā notiekošajās diskusijās un lēmumu pieņemšanā.

Jāuzsver, ka Saeimas deputāta tiesības, kas izriet no Saeimas deputāta konstitucionāli tiesiskā statusa, ir noteiktas Satversmē, tādēļ Saeimas iekšējās darbības un kārtības normas var tikai regulēt veidu, kādā šīs tiesības tiek īstenotas. Ņemot vērā to, ka ikvienam Saeimas deputātam ir jābūt līdzvērtīgām tiesībām Saeimā pārstāvēt savus

politiskos uzskatus, šo tiesību īstenošana ir savstarpēji saskaņojama tā, lai Saeima būtu spējīga darboties. Tas var prasīt arī atsevišķu Saeimas deputāta amata tiesību ierobežojumus. Piemēram, Saeimas debatēs var tikt noteikts (ierobežots) runas laiks vai saturs, lai Saeimas darbs nezaudētu savu lietišķo raksturu un atsevišķs deputāts, īstenojot savas deputāta tiesības, neapdraudētu Saeimas pārstāvniecisko raksturu un funkcionēšanu.

Atsevišķa Saeimas deputāta tiesības ar Saeimas iekšējiem darbības un kārtības noteikumiem var ierobežot tikai leģitīma – ar Saeimas darbības nodrošināšanu saistīta – mērķa labad. Ar Saeimas deputāta privāto dzīvi saistīts mērķis nevar būt leģitīms, piemēram, deputāta pienākumu izpildi ierobežojot tiem, kas nav laulājušies, nenēsā bikses vai ikdienā nebrauc uz Saeimu ar velosipēdu. Visbeidzot, pat gadījumos, ja pastāv ar Saeimas darbību saistīts leģitīms mērķis, tad šādam ierobežojumam jābūt samērīgam.

4. Satversmes tiesa piekrita Saeimai, ka Saeimas deputāta tiesību piedalīties Saeimas darbā ierobežojuma leģitīmais mērķis bijis sabiedrības veselības aizsardzība. Es, atšķirībā no vairākuma, uzskatu, ka šis Saeimas norādītais mērķis nebija patiesais ierobežojuma mērķis un tāpēc ierobežojumam nebija leģitīma mērķa.

Nav noliedzams, ka apstrīdētās normas pieņemšanas laikā saslimstība ar Covid-19 pieauga, sabiedrības veselības aprūpes sistēmas noslodze palielinājās. Tomēr Saeimā bija palikuši tikai atsevišķi pie parlamentārā mazākuma piederoši deputāti (to vidū Pieteikuma iesniedzēja un, iespējams, vēl kāds deputāts), kuri savas principiālās nostājas dēļ nebija izvēlējušies labprātīgu vakcināciju. Sākotnējā likumprojekta redakcijā ierobežojums piedalīties Saeimas darbā tika attiecināts vienīgi uz deputātu tiesībām piedalīties klātienē sēdēs, ja viņi ir atteikušies vakcinēties, bet likuma galīgajā redakcijā ierobežojums tika paplašināts arī uz Saeimas deputātu tiesībām piedalīties Saeimas darbā vispār (arī attālināti). Satversmes tiesas sēdē Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas priekšsēdētājs J. Rancāns norādīja, ka ierobežojuma mērķis bijis panākt, lai Saeimas deputāti solidarizētos ar pārējo valsts un pašvaldību institūciju, tajā skaitā kapitālsabiedrību, amatpersonām un darbiniekiem. Tādējādi Saeimas deputātu

tiesību ierobežojuma patiesais mērķis bija izslēgt no Saeimas darbības tādus deputātus, kas nebija mierā ar valdības politiku Covid-19 infekcijas izplatības novēršanā.

Ja Saeima patiesi vēlējas izrādīt sava parlamentārā vairākuma nostāju politiskos jautājumos, tā varēja izvēlēties politiska paziņojuma ceļu, vai atsevišķi deputāti – sava personiskā piemēra ceļu. Opozīcijas deputātu piespiešana solidarizēties ar citām amatpersonām un darbiniekiem ir pretēja ne tikai solidaritātes kā vienprātības, uzskatu kopības, kopīgas atbildības idejai, bet arī demokrātiskas tiesiskas valsts principiem. Solidaritāte būtu varējusi īstenoties tikai kā pašu deputātu brīvā izvēlē balstīta rīcība, katram pašam izvērtējot šīs rīcības ietekmi uz savām pamattiesībām un īstenojot to labprātīgi.

Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujama politiskā mazākuma izslēgšana no Saeimas darba par nepieņemšanu valdības un parlamentārā vairākuma īstenojamajai politikai. Šāds ceļš, kā pierāda dažādi vēsturiski notikumi, ved uz demokrātiskās valsts iekārtas iznīcību.

5. Satversmes tiesai nebija jāanalizē Saeimas deputāta darbības ierobežojuma samērība, savietojot sabiedrības veselības intereses ar Saeimas darbībai nepieciešamā kvoruma interesēm. Tiesa spriedumā atzina, ka sabiedrības veselības aizsardzības dēļ ikvienas personas vakcinācija ir no svara. Tomēr tiesa deva priekšroku Saeimas darbības interesēm, šo savu izvēli argumentējot ar Saeimas darbībai nepieciešamā kvoruma apsvērumiem. Tam nevaru piekrist kaut vai tikai tā iemesla dēļ, ka Saeimas kvoruma “noraušana” pieder pie tradicionāliem un pieļaujamiem politiskās cīņas instrumentiem, ko mēdz izmantot gan parlamentārais vairākums, gan arī parlamentārais mazākums. Kvoruma neesība pati par sevi nenozīmē Saeimas nespēju darboties. Apzināta izvēle ir jānošķir no ārējas ietekmes uz deputāta tiesībām izvēlēties, kādā veidā viņš īstenošos tam piešķirto mandātu.

6. Visbeidzot, katrai personai, tostarp arī Saeimas deputātam, ir tiesības rīkoties ar savu ķermeni atbilstoši savai gribai, ciktāl tas neietekmē citus cilvēkus. Ja šāda nevēlama

ietekme ir iespējama, tad ir pieļaujami ar tās ierobežošanu saprātīgi saistīti un samērīgi pasākumi. Attālināto Saeimas sēžu laikā Pieteikuma iesniedzēja neapdraudēja citas personas. Klātienēs sēžu laikā vakcīnai būtu vajadzējis pasargāt vakcinētās personas no saslimšanas. Citādi ir vērtējami gadījumi, kad tādu bērnu, kurus nevar vakcinēt medicīnisku iemeslu dēļ, iespēja apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi ir atkarīga no ļoti augsta vakcinācijas pret lipīgām slimībām īpatsvara citu bērnu vidū. Šādos gadījumos patiesi ir samērīgi prasīt, lai personas, kuru veselībai vakcinācija varētu radīt tikai nelielu risku, pakļaujas šim vispārpieņemtajam aizsardzības pasākumam (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 8. aprīļa sprieduma lietā "Vavrička un citi pret Čehijas Republiku, pieteikums Nr. 47621/13 un citi, 306. punktu*). Tomēr šajā lietā, pirmkārt, netika pamatots tas, ka Saeimas deputātiem būtu nepieciešams vakcinēties tādēļ, lai aizsargātu kādu personu, kura vakcinēties nevar, no citām personām, bet, otrkārt, nevakcinētajām personām noteiktās sekas nebija tieši saistītas ar to fizisko izolēšanu no tikšanās ar vakcinētajām personām.

Tiesnesis*

J. Neimanis

**Dokuments parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu.*